

byggnadsvård

Ekensholms herrgård

Ekenshom 1:2, Dunkers socken, Flens kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Återställande av kalkstenstrappa 2012

Eva Wockatz

Ekensholms herrgård

Ekensholm 1:2, Dunkers socken, Flens kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Återställande av kalkstenstrappa 2012

Eva Wockatz

Rapport 2012:18

© 2012 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: Eva Wockatz, antikvarie
Omslagsbild: Ekensholms nyare herrgårdsbyggnad sedd från väster före trappans
renovering (Slm D12-0951). Foto: Eva Wockatz
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-SLM12-152

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2012

Innehåll

INLEDNING	5
Antikvarisk medverkan	5
Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Översiktlig beskrivning av Ekensholms herrgård	6
Översiktlig beskrivning av stentrappan	6
Historik med relevans för ärendet	6
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	7
Skadebeskrivning före åtgärder	7
Åtgärder på trappan	8
Övriga åtgärder	9
ANTIKNVARISKA IAKTTAGELSER	9
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER	11
Källförteckning	13
Administrativa uppgifter	13

1 Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Strängnäs 10H SV med Ekensholms herrgård markerad.

INLEDNING

Under hösten 2012 har arbeten utförts på kalkstenstrappan vid Ekensholm. Fastighetsägaren Archibald Douglas ansökte om byggnadsvårdsbidrag för återställande av trappan den 30 augusti 2012. Länsstyrelsen i Södermanlands län beslutade den 22 oktober 2012, enligt 1 och 5 § § förordningen (SFS 2010:1121) att lämna bidrag till förvaltning av värdefulla kulturhistoriska miljöer för sökta åtgärder. I enlighet med länsstyrelsens beslut skulle arbetet följas av antikvarisk expert.

Antikvarisk medverkan

Sörmlands museum fick uppdraget att svara för antikvarisk medverkan vid arbetets genomförande. Arbetet har följts genom startmöte den 16 november 2012, ytterligare besök, samt en antikvarisk slutbesiktning den 28 november 2012.

Sammanfattning av utförda åtgärder

- Kalkstenstrappan har lagts om.
- Rötter och växtlighet intill trappan har tagits bort.
- En dräneringsledning har lagts väster om trappan.

2 Ekensholms nyare huvudbyggnad från väster innan trappan lades om i november 2012 (Slm D12-0951).

Översiktlig beskrivning av Ekensholms herrgård

Ekensholms herrgård ligger vid sjön Dunkerns norra strand. Ekensholm består av en äldre herrgårdsbyggnad från omkring 1700, samt väster om denna en senare uppförd mangårdsbyggnad. Till herrgården hör också ekonomibyggnader, ridstall, f d statarbostäder mm.

Den nyare mangårdsbyggnaden är uppförd åren 1827-1830 och är byggd på en höjd ovanför omgivande landskap. Fasaderna är putsade i en ljus rosa kulör. Den nyare mangårdsbyggnaden uppfördes av friherre Knut Kurck i en klassicistisk italiensk stil. Karakteristiskt för byggnaden är de sex kraftiga joniska kolonnerna som återfinns på västra fasaden.

Översiktlig beskrivning av stentrappan

Den nu berörda kalkstenstrappan ligger i sluttning ned mot väster. Trappan är uppbyggd av delade sidovangstycken, samt tolv sättsteg. Varje trappsteg består av två rektangulära stenblock som är sammansatta med järnkramlor. Trappan är inte fogad.

Historik med relevans för ärendet

Trappan är enligt nuvarande ägaren anlagd år 1832, strax efter det att mangårdsbyggnaden uppfördes. Inga tecken fanns på att hela trappan hade lagts om tidigare. De tre översta trappstegen i öster såg

3 Vy från väster över Ekensholms nyare mangårdsbyggnad år 1944. Fotografi Sörmlands museum, Ivar Schnell (Slm A4-484).

dock betydligt ”nyare” ut än de andra trappstegen. Dessa stenar var markant mycket rakare och homogenera, varför de bör ha bytts ut i senare tid. På vissa trappsteg syntes vertikala sprickor i sättstegen som hade säkrats med järnkramlor.

På ett fotografi från 1930-talet är häckarna som växer på vardera sidan om trappans ovansida, betydligt högre och formklippta. På ett fotografi från år 1944 kan anas att trappan redan då hade satt sig och att trappstegen var förskjutna, se bild 3.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Skadebeskrivning före åtgärder

Trappans vangstycken och sättsteg hade satt sig. Hela trappan hade också sjunkit ned mot väster. Speciellt det norra vangstycket hade sjunkit några decimeter mot väster. Som en följd av detta låg det nedersta sättsteget i marken. Trappan hade ojämna sättningar och flera av sättstegen hade spruckit, både horisontellt och vertikalt över stegen. Vissa sprickor i sättstegen hade tidigare lagats med järnkramlor.

Kalkstenen hade relativt mycket horisontella lerklov, som under årens lopp medfört att några sättsteg hade spruckit. Trappans sättningar berodde sannolikt på tjälförskjutningar. Trappan vilade på ett

4 Kalkstenstrappan före det att arbeten påbörjades. Trappan hade satt sig och flera av sättstegen hade spruckit. De övre sättstegen är troligen utbytta (Slm D12-0952).

underlag av stora runda stenar. Intill trappan har också buskar växt, vars rötter sannolikt har påverkat stabiliteten.

Järnkramlorna var i förhållandevis gott skick, med endast smärre rostangrepp. Kramlorna var i botten satta i bly. Kramlorna var inte nedsänkta i sättstegen.

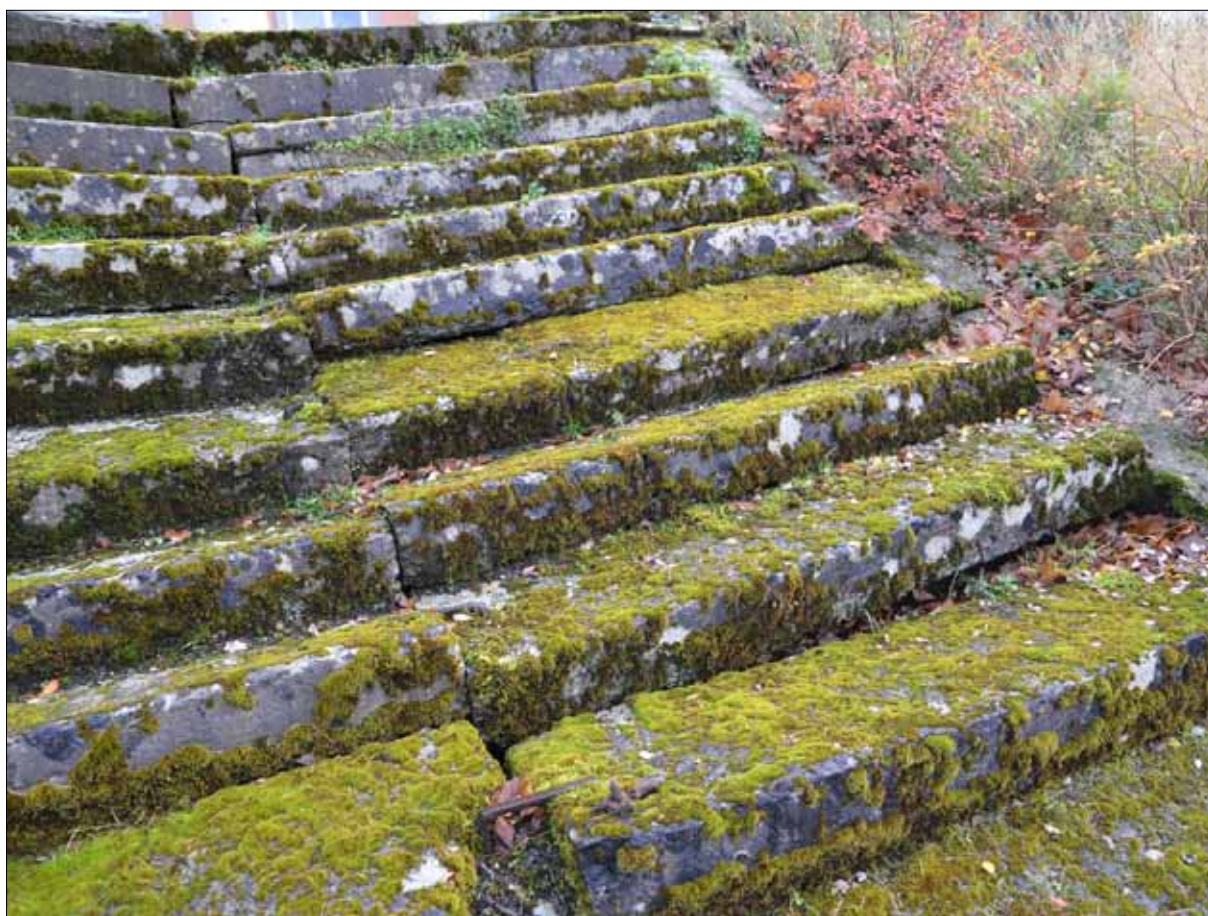
Åtgärder på trappan

Trappans samtliga delar demonterades. Alla delar märktes upp. Järnkramlorna togs till vara. Blyet värmdes för att få bort kramlorna hela. Vissa kramlor fick sitta kvar i det ena sättsteget.

Buskar och rötter som växte för nära trappan rensades bort. Även jord som hamnat i trappan togs bort.

Trappan var tidigare anlagd på relativt kraftiga runda stenar. Dessa togs nu bort, eftersom entreprenören menade att stenarna hade orsakat tjälskjutningar. En nytt bärlager av makadam, 16-32 mm, lades dit istället. Ingen textilduk lades under trappstegen.

Hela trappan hade förskjutits mot väster. Därför höjdes nu hela trappan upp mot öster och byggnaden, så att det nedersta sättsteget hamnade ovanför mark. Stegen lades åter på plats. Stegen justerades i rätt läge med hjälp av underliggande träkilar. Under sättstegen lades punktvis med cementbruk blandat med makadam, för att få sättstegen i rätt nivå. Trappan fogades inte.

5 Del av trappan före arbeten påbörjades (Slm D12-0953).

Trasiga och spruckna sättsteg valdes att repareras med bruk och sten, istället för att byta ut hela steg. Sättstegen lagades/fogades med plattsättningsbruket Ardex X 77. Plattsättningsbruket användes även till montering av de äldre kramlorna. Samtliga järnkramlor återanvändes.

Eftersom hela trappan nu sattes högre (längre mot öster), så flyttades även vangstyckena mot öster. Vangstyckena på norra sidan var något längre än på södra sidan. För att trappan skulle få ett symmetriskt utseende, så kapades norra sidans överliggare några centimeter på entreprenörens initiativ.

Övriga åtgärder

I samband med åtgärder på trappan så lades en dräneringsledning väster om trappan.

ANTI-KVARISKA IAKTTAGELSER

Trappans norra del låg delvis på berg. Därför hade delar av ett vangstycke i norr huggits bort på undersidan för att få plats. Under trappan hittade entreprenörerna en oanvänd kalkstensdel, som bör höra till det avslagna vangstycket. Stenen fick ligga kvar intill trappan.

6 Det nya bärlagret, makadam 16-32 mm, har lagts ut (Slm D12-0954).

7 Järnkramlorna återanvändes. Kramlorna satt tidigare i bly, men sattes nu i bruk (Slm D12-0955).

8 Delar av stensamlingen som tidigare låg under sättstegen och som nu togs bort (Slm D12-0956).

9 Sättstegen justerades i rätt läge med hjälp av tråkilar. Under sättstegen lades punktvis cementbruk blandat med makadam (Slm D12-0957).

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Kalkstentrappan hade tidigare en hel del sättningar. Trappan har nu satts om och de ingående delarna har monterats på samma ställen som tidigare. Material som nu togs bort var trappans bärlager, som bestod av större stenar.

En sten på norra sidan, överstycket till norra vangstycket, kapades för att få ett likartat utseende på båda sidorna. Stenen var några centimeter längre än på södra sidan, se bild 11.

Vid märkningen spraymålades kalkstenarnas under- och yttersidor med röd icke vattenlöslig färg, eftersom märkningen skulle hålla under arbetets gång. Det var både regn- och snöblask under arbetets gång. Märkningen hamnar dock under marknivå.

Enligt Länsstyrelsens beslut skulle hänsyn tagas till stenens patina i form av bl a lavar. Både mossor och lavar har så långt det var möjligt fått sitta kvar.

Reparationsåtgärder vid Ekensholms trappa har utförts med antikvarisk medverkan och i samråd i enlighet med Länsstyrelsens beslut, daterat den 22 oktober 2012. Utförda arbeten godkänns härmed.

10 Kalkstentrappan vid slutbesiktningen den 28 november 2012 (Slm D12-0958).

11 Övre norra överliggaren kapades för att den efter trappans lyft inte skulle "sticka" ut (Slm D12-0959).

12 Trappans mitt efter omläggningen. Järnkramlorna har återanvänts och det mesta av mossen och lav är kvar (Slm D12-0960).

13 Väster om slänten och trappan lades dränering ned (Slm D12-0961).

Källförteckning

Arkiv

Lantmäteriet, Gävle

Lantmåterimyndighetens arkiv

Lantmåteristytrelsens arkiv

Sörmlands museums arkiv, Nyköping

Litteratur

Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd, del II, 1947.

Schnell, Ivar. Herremansgårdar i Södermanlands län, 1971.

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt: Trappa vid Ekensholms herrgård

Kommun: Flens kn

Fastighetsbeteckning: Ekensholm 1:2

Socken: Dunkers sn

Län: Södermanland

Författningsskydd

Plan- och bygglagen, Lag (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Enligt 8 kap. i Plan- och Bygglagen, 13§ och 14§ får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. Enligt 8 kap. 17§ skall ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Projektrelaterad information

Fastighetsägare och beställare: Archibald Douglas, Ekensholm 1, Malmköping

Entreprenör: Lebro entreprenad & transport AB, Gnesta

Antikvarisk medverkan: Eva Wockatz, Sörmlands museum, Nyköping

Använda produkter

Sättningsbruk: Ardex X 77

Murbruk: FINJA cementbruk blandat med makadam 16-32 mm.

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, beslut 2012-10-22, dnr 434-4856-2012

Sörmlands museum, dnr KN-SLM12-152

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.